

Beteckning: _____

Akademien för hälsa och arbetsliv

Begreppen Compliance, Adherence och
Concordance
-en litteraturstudie

Anna Larsson
Mars 2010

Examensarbete, 15hp, på grundnivå
Omvårdnadsvetenskap

Sjuksköterskeprogrammet 180hp
Handledare: Magnus Lindberg
Examinator: Annika Nilsson

Sammanfattning.

Begreppen ”compliance, adherence och concordance” används inom många delar av omvårdnadsforskningen. Dessa begrepp används frekvent inom det njurmedicinska forskningsfältet eftersom njurmedicin är ett område med komplexa behandlingar som ställer stora krav på både vårdpersonal och patienter. Syftet med denna litteraturstudie var att beskriva vad dessa begrepp egentligen betyder och hur de används. För att uppnå dessa mål har artiklar sökts i flera databaser och därefter noga lästs igenom och analyserats metodiskt. Resultatet visar att det saknas entydiga definitioner av begreppen. Dessutom råder det en viss begreppsförvirring då man i vissa studier använder begreppen som synonymer trots att de enligt de flesta definitioner inte är det. Sammantaget gör detta att det blir svårvärderat hur man skall använda resultaten i utförda studier med dessa begrepp som mätpunkter och det leder dessutom till svårigheter i jämförelser mellan olika studier. En annan slutsats i denna litteraturstudie är att compliance anses en aning förlegat och att adherence är det man framförallt använder idag medans concordance tycks vara på frammarsch. Sammanfattningsvis kan man säga att det krävs mer forskning på området för att finna konsensus i nomenklaturen så att studier som utförs kan värderas och jämföras mot varandra.

Nyckelord: Nephrology, Compliance, Adherence, Concordance

Abstract

The terms "compliance, adherence and concordance" are used in several areas of nursing research. These terms are often used in research covering the field of nephrology since renal medicine is an area with complex treatments that demand much from both health care providers and patients. The aim of this literature review was to clarify these terms actual meaning and how they are used. To reach these goals, articles have been sought in several databases, and articles included have thereafter been read thoroughly and methodically analyzed. The results show that there is no unambiguous definition of the terms. Furthermore there are some confusion regarding how to use the terms and in some studies they are even used as synonyms even though this is wrong according to most definitions. Taken together these points makes it hard to evaluate how to use results from studies with these terms as points of measure it also leads to difficulties in comparing studies with each other. Another conclusion in this study is that compliance is considered a bit obsolete and adherence is what is generally used today while concordance is upcoming. More research is warranted to reach agreement on defining these terms to enhance comparability between studies.

Keywords: Nephrology, Compliance, Adherence, Concordance

Innehållsförteckning:

Sammanfattning

Abstract

Introduktion 1

Problemformulering 3

Syfte 3

Frågeställning 4

Metod 4

Design 4

Urval av litteratur 4

Data analys 7

Forskningsetiska överväganden 7

Resultat 8

Begreppens tillkomst 10

Definitioner av begreppen 11

Begreppens användande i njurmedicinsk följsamhetsforskning 12

Begreppens inbördes relation 13

Diskussion 13

Studiens huvudresultat 13

Resultatdiskussion 14

Metoddiskussion 15

Slutsats 16

Allmän diskussion 17

Referenslista 18

Introduktion

Modern sjukvård har utvecklats till att vara en mycket komplex verksamhet med tillgång till i det närmaste oändliga behandlingsmöjligheter, både vad gäller läkemedel och diverse medicintekniska metoder. Denna utveckling har lett till att man idag kan erbjuda behandlingar som kan ge bot och/eller lindring vid tillstånd som för inte alltför länge sedan betraktades som icke behandlingsbara. Detta har dock också medfört att kraven på patienten och på kommunikationen mellan patienten och den som ansvarar för dennes behandling har ökat för att man skall motivera patienten att följa, ofta mycket krävande, behandlingsordinationer. Således har patienten ett stort ansvar för sin egen behandling och i detta har sjuksköterskan en mycket viktig roll att utbilda och motivera patienten till detta ansvarstagande. Sjuksköterskan är vanligen den som har tätast kontakt med patienten och genom detta den närmaste relationen till denne. Detta är något som i allra högsta grad gäller inom nefrologins område, alltså behandling av njursjukdomar, där behandlingsregimen ofta innefattar både livslång medikamentell behandling med fler olika läkemedel, omfattande livsstilsförändringar med omläggning av både kost, dryckes- och motionsvanor samt anpassning till avancerad medicinteknisk behandling i form av dialys. Det är alltså en viktig uppgift för alla som är inblandade i omvårdnaden av dessa patienter att förvissa sig om att patienten och även dennes anhöriga är väl insatta i såväl sjukdomen som dess behandling och vikten av att följa givna ordinationer och att utbilda dem i dessa frågor (1).

Inom njurmedicin är dialys en vanlig behandlingsmetod som krävs när patienten har nått en nivå där dennes egna njurar inte längre har förmågan att rena blodet. Det tillstånd patienten då befinner sig i kallas terminal njursvikt, eller i engelskspråkig litteratur ”End stage renal failure”, detta är då så många nefron gått förlorade att det retineras sådana mängder av avfallsprodukter, salter och vatten att det blir potentiellt livshotande (2). Det finns två olika metoder för dialys. Båda går ut på att lösta ämnen strömmar passivt genom dialysmembranet på grund av att det finns koncentrationsskillnad mellan blodet och dialysvätskan (3). Detta gör det möjligt för ämnen som finns i patientens blod i onormalt höga koncentrationer kan elimineras från kroppen (3,4).

Dialys utgör ett mycket stort ingrepp i individens frihet då den binder patienten till antingen sjukhuset eller hemmet under långa tidsperioder. Dessutom innebär svår njursjukdom andra

stora förändringar i livsstilen. Därför är det mycket viktigt att som sjuksköterska vara stödande och motiverande för att få patienten att acceptera behandlingen och inse den stora nytta behandlingen har (1).

Den ena metoden är hemodialys, denna bygger på att patientens blod leds genom en konstgjord njure. Membranet mellan patientens blod och dialysvätskan är i regel gjort av cellofan (4). Vid hemodialys leds blodet från ett kärl på underarmen till den konstgjorda njuren, dialysator, och återförens sedan till patienten efter behandling. Vid hemodialys genomgår patienten vanligen tre behandlingar per vecka för att man ska undvika stora variationer i biokemiska variabler mellan dialysbehandlingarna (2). Den andra metoden är peritonealdialys även kallad påsdialys, där patientens egen bukhinna, peritoneum, används som dialysmembran (3,4). Dialysvätskan leds in i bukhålan genom en slang så att substanser från blodet kan diffundera över i bukhinnan och efter några timmar tappas dialysvätskan ut och ersätts av ny vätska (3). Fördelen med denna metod är att patienten kan utföra dialysen hemma istället för som med hemodialys vistas på sjukhus.

Peritonealdialys är nu en etablerad form av njurmedicinsk behandling med lika god överlevnad som hemodialys. Peritonealdialys används hos nästan hälften av alla dialyspatienter i Storbritannien (5). Denna behandling sköts till stora delar av patienten själv efter att denne fått utbildning i tekniken. Detta ställer höga krav på att patienten har en god förståelse för hur behandlingen fungerar och hur viktig den är, med andra ord krävs att patienten är väl insatt i sin behandling för att man skall uppnå en god följsamhet och ett bra behandlingsresultat. Detta gör att begreppen ”Compliance”, ”Adherence” och ”Concordance” som är centrala inom följsamhetsforskning är viktiga att definiera och få en förståelse för. Det är också för forskningen på området viktigt att man försöker nå konsensus kring hur dessa begrepp skall tolkas och användas.

Att reflektera över hur väl patienter följer läkares ordinationer är inget nytt, Hippokrates beskrev vikten av patient compliance för över 2000 år sedan, men det fortsätter ändå vara ett ämne som väcker starka känslor (6). Flera studier har visat att efterföljsamheten till ordinationer ligger runt 50 % i industrialiserade världen (7,8). Detta kan tyckas vara en låg siffra men man kan se detta på flera sätt. För det första så är många patienter i dagens samhälle sjuka i komplicerade kroniska sjukdomar som kräver avancerad behandling vilket är krävande att efterleva till punkt och pricka. Sedan är det så att, trots att ämnet studerats i många år, är det svårt att studera detta. Definitionen av begreppen är inte tydlig, de definieras

lite olika i litteraturen, dessutom finns inga bra objektiva mätinstrument även om man försökt utveckla sådana samt försökt hitta andra mätbara faktorer som kan användas för att beräkna efterföljsamhet till behandlingar (6).

Av de tre begreppen som använd är compliance det som funnits längst sedan utvecklades adherence och det senaste tillskottet är concordance (9). Utvecklingen av nya begrepp har framförallt drivits av att compliance fått en något negativ klang som förknippas med att patienten skall lyda order från läkaren, detta har man försökt komma ifrån genom att införa nya begrepp som mer strävar efter att påvisa att behandlingen skall vara något man enas om som vårdgivare och patient (9).

Problemformulering

Inom all följsamhetsforskning, det vill säga forskning kring hur väl patienter följer de rekommendationer man erhåller från vårdgivare, är begreppen Compliance, Adherence och Concordance centrala. Som vårdgivare är en viktig uppgift att motivera patienten att följa en uppsatt behandlingsplan för att på så sätt uppnå ett så bra resultat som möjligt. Detta innebär att alla som arbetar med omvårdnad bör ha en god förståelse och insikt i följsamhetsforskning samt de begrepp som används inom denna forskning. Både för att kunna ta del av aktuell forskning i ämnet men även för att använda dessa kunskaper i det kliniska arbetet. Dessa begrepp tycks dock vara relativt okända för många inom sjuksköterskeyrket. Mot denna bakgrund finns ett behov av att söka igenom litteraturen på området och försöka tydliggöra definitionerna av dessa begrepp samt värdera hur de används inom aktuell forskning.

Syfte

Syftet med denna litteraturstudie var att klargöra innebörden i begreppen Compliance, Adherence samt Concordance, relationen mellan dem och hur de används inom följsamhetsforskning med inriktning mot njurmedicin.

Frågeställning

1. Hur definieras begreppen Compliance, Adherence och Concordance inom följsamhetsforskning?
2. Hur används dessa begrepp inom följsamhetsforskningen, speciellt inom njurmedicinsk följsamhetsforskning?
3. Vilken är den inbördes relationen mellan dessa begrepp?

Metod

Design

I denna studie används designnivån ”Descriptive” i nivå 1b enligt Wood och Ross-Kerr (10). Med detta menas en beskrivande studie där målsättningen är att beskriva hur de studerade begreppen står i relation till varandra, vilka likheter och skillnader det finns hos begreppen, hur de definieras samt hur de används inom forskningen.

Urval av litteratur

Urvalet av litteraturen till denna studie gjordes genom sökning i flera databaser i flera steg med olika sökord och kombinationer av sökord. Detta enligt en i litteraturen beskriven och validerad urvalsprocess (11), där vissa kriterier skall uppfyllas för att en studie skall vara användbar, dessa kriterier är hämtade direkt ur boken ”Att göra systematiska litteraturstudier”, av författarna Forsberg och Wengström (11). Stegen redovisas nedan.

Steg 1. Identifiera intresseområde och definiera sökord.

Steg 2. Bestäm kriterier (tidsperiod och språk) för vilka studier som ska väljas. Begränsningar i urval kan också göras utifrån språk och publicerings år.

Steg 3. Genomför sökning i lämpliga databaser.

Steg 4. Sök även på egen hand efter ej publicerade artiklar för att finna pågående forskning inom området.

Steg 5. Välj relevanta titlar och läs sammanfattningar (abstracts). Gör ett första urval av litteratur som ska bli föremål för fortsatt granskning.

Steg 6. Läs artiklarna i sin helhet och gör en kvalitetsvärdering.

I denna studie begränsades urvalet till artiklar publicerade mellan 1999 – 2009 på språken engelska och svenska. De skulle innehålla minst två av sökorden nephrology, compliance, adherence och concordance. Efter den initiala sökningen gallrades flera studier bort efter att titel och sammanfattning lästs igenom då dessa punkter visade att artiklarnas relevans för att belysa studiens frågeställning var för låg. De studier som uteslöts hade till exempel nästan ingen fokus på omvårdnad och för mycket fokus på medicinska frågeställningar eller så var de primärt inriktade mot andra sjukdomstillstånd och hade för liten relevans inom efterföljsamhetsforskningens område. Totalt gav denna sökning 15 artiklar som inkluderades i denna litteraturstudie. I tabell 1 beskrivs utfallet av sökningen i de använda databaserna. Som framgår av tabellen renderade sökningen ett stort antal träffar som inte inkluderades i studien. Detta beror på att många av de artiklar som hittades var inriktade på att undersöka patienternas efterföljsamhet till sina behandlingar och alltså inte alls definierade begreppen eller handlade om efterföljsamhetsforskning som ämne. Eller så föll de på någon av de ovan nämnda exklusionskriterierna. De artiklar som inkluderades var primärt inriktade på forskning inom efterföljsamhet till rekommenderade/ordinerade behandlingar inom njurmedicin eller så innehöll de definitioner av ett eller flera av begreppen compliance, adherence eller concordance som var utförligt beskrivna, vilket medförde att dess innehåll var relevant för denna studie.

Tabell 1 Databaser, sökord, utfall och antal använda studier.

Databas	Sökord	Utfall	Använda studier
Cinahl	Nephrology And Compliance	93	3
	Compliance And Adherence And Concordance	46	2
Academic search Elite	Nephrology And Compliance	118	3
	Nephrology And Adherence	68	1
	Compliance And Adherence And Concordance	24	2
Pub Med	Nephrology And Compliance	482	3
	Compliance And Adherence And Concordance	112	1

Data analys

De artiklar som valdes ut till studien hade först passerat den första gallringen som gjordes utifrån abstract och titel. Dessa studier lästes sedan igenom en första gång för att materialet till studien skulle genomgå en övergripande utvärdering av innehåll och relevans. Därefter gjordes en noggrannare genomgång av alla utvalda artiklar där texternas innehåll värderades och analyserades i enlighet med rekommendationer för analys av litteratur till litteraturstudier (11). Under denna process gjordes även en kortare sammanfattning av de utvalda artiklarna. De utvalda artiklarna delades då också in i subgrupper avseende om de var inriktade på definitioner av begreppen och/eller dess inbördes relation eller om de värderade begreppens användning i forskningen och undersökte om det är möjligt att på ett objektivet sätt använda dessa begrepp för att värdera hur väl patienter följer givna ordinationer.

Studiernas trovärdighet bedömdes efter att de genomgått denna kritiska granskning vilken utfördes i enlighet med i litteraturen beskrivna metoder (12). Fokus vid denna granskning låg på metoddelen och resultatet samt diskussionen.

Studiernas kvalitet bedömdes också utifrån metoder beskrivna i litteraturen (11) där bedömningar gjordes gällande syfte, metod, design, resultat, slutsatser, reliabilitet samt validitet utifrån ett granskningsschema.

Forskningsetiska överväganden

Denna studie berör inga enskilda individer och handlar ej heller om behandlingsmetoder, således krävs ingen etisk granskning av studien eller godkännande av etisk kommitté, däremot har, i de fall studierna har berört enskilda personer, bara studier som genomgått etisk granskning tagits med.

Inför studien har även rekommendationer kring forskningsetiska överväganden lästs igenom (13).

Resultat

Denna litteraturgenomgång syftade till att klargöra begreppen Compliance, Adherence samt Concordance och hur de används inom följsamhetsforskningen. Resultaten av denna studie kommer att presenteras med exempel på hur begreppen definieras både ur ett historiskt perspektiv samt i dagsläget, dessutom kommer den inbördes relationen mellan begreppen att presenteras. En sammanfattning om varför och hur de olika begreppen tillkommit kommer också att göras. Kvaliteten av de 15 artiklarna är bedömd enligt vedertagna kriterier (11). Av de gemensamma artiklarna höll 10 stycken hög kvalitet, tre stycken medelkvalitet och resterande två höll låg kvalitet, se tabell 2.

Tabell 2 Kvalitetsbedömning av artiklar.

Författare, År	Syfte	Reliabilitet/Validitet
Aronson J. K. 2007	Beskriva begreppen Compliance, Adherence och Concordance.	Låg
McCarthy A., Cook P.S., Fairweather C., Shaban R., Martin-Mc Donald K. 2009	Att studera hur Compliance begreppet används inom peritoneal dialys behandlingar.	Medel
Leggart Jr J. E. 2005	Att identifiera olika definitioner av Compliance samt rekommendera en allmängiltig definition av begreppet.	Hög
Barnett T., Yoong T. L., Pinikahana J., Si-Yen T. 2007	Att studera effektiviteten av ett patientundervisnings program för patient compliance hos njursjuka	Hög
Cushing A., Metcalfe R. 2007	Att beskriva begreppen Compliance, Adherence samt Concordance, de likheter och skillnader som finns dem emellan samt hur man kan påverka detta genom patient-läkare samverkan.	Medel

Författare, År	Syfte	Reliabilitet/Validitet
Richard C. J. 2006	Definiera begreppen Compliance och Adherence samt se hur dessa används i sammanhanget självhjälp vid terminal njursvikt.	Hög
Bleyer A. J., Hylander B., Sudo H., Nomoto Y., de la Torre E., Shen R. A., et al. 1999	Beskriva hur Compliance mäts samt jämföra hur Compliance skiljer sig internationellt avseende hemodialys.	Låg
Horne R. 2006	Beskriva begreppen Compliance, Adherence samt Concordance. Undersöka hur väl patienter följer ordinationer inom astmavården samt beskriva nonadherence till givna ordinationer.	Medel
Pruijm M., Maillard M. P., Burnier M. 2008	Beskrivning av Adherence begreppet. Studera orsaker till dålig följsamhet till ordinerad läkemedelsbehandling.	Hög
Kara B., Caglar K., Kilic S. 2007	Att beskriva nonadherence till diet och vätskerestriktioner samt hur mycket stöd hemodialyspatienter får från omgivningen för att följa sina ordinationer.	Hög
Bissonnette J. M. 2008	Analysera konceptet adherence.	Hög
Zelikovsky N., Schast A. P. 2008	Beskriva utformningen av ett objektiva mätverktyg för Adherence.	Hög
Bissell P., May C. R., Noyce P. R. 2004	Att beskriva utvecklingen från begreppet Compliance, via Adherence till Concordance, vad som skilljer dessa åt och vilka likheter de har.	Hög

Författare, År	Syfte	Reliabilitet/Validitet
Quan L., Xu Y., Luo S., Wang L., Leblanc D., Wang T. 2005	Studera om följsamheten till behandling ökade om patienten regelbundet fick diskutera sin behandling med ett multidisciplinärt team. Detta syftade till att motivera patienten att delta mer i besluten kring sin behandling.	Hög
Kammerer J., Garry G., Hartigan M., Carter B., Erlich L. 2007	Att belysa faktorer som kan orsaka problem ledande till dålig Adherence hos dialyspatienter till behandlingsprogram.	Hög

Begreppens tillkomst

Att patienter inte alltid följer de ordinationer som rekommenderas av vårdgivare är ett fenomen som varit känt under mycket lång tid. Detta har beskrivits redan av Hippokrates för mer än 2000 år sedan och har sedan diskuterats mer eller mindre frekvent genom alla år. För att kunna relatera till detta och bedriva någon form av forskning introducerades först begreppet compliance, vilket använts under lång tid. På grund av den beordrande karaktären på detta begrepp och den negativa klang det genom åren fått med skuldbeläggande av patienten och så vidare så skapade man senare begreppet adherence som var en mjukare term vilken lämnar en större öppenhet för hänsyn till patientens önskemål och går ut mer på att man gemensamt skall komma fram till en behandlingsstrategi. Denna term har dock också med tiden fått ett visst vanrykte av samma karaktär som compliance, till viss del på grund av att det i forskning och litteratur inte sällan använts i princip som en synonym till compliance. Detta ledde fram till att man 1997 i Storbritannien utvecklade begreppet concordance som snarare är menat att innefatta hela kommunikationen och samarbetet mellan vårdgivare och patient än bara peka på hur väl patienten följer en behandlingsplan. I detta begrepp förhandlar man sig fram till en behandling gemensamt. Detta begrepp har också genomgått en viss utveckling sedan det först myntades, dock har det inte riktigt vunnit allmänt användande utan förekommer främst i engelsk litteratur (14,21,26,28).

Definitioner av begreppen

Compliance, som är det äldsta av dessa tre begrepp, är från början hämtat från det militära och betyder i det närmaste ”lyda order” det har sitt ursprung i det latinska ordet complire som betyder att man skall uppfylla och således fullgöra en handling, transaktion eller process samt att hålla ett löfte (14). Vid en genomgång av litteraturen framstår det relativt klart att begreppet är svårt att definiera och konceptualisera vilket innebär att begreppet används lite olika beroende på kontext (15,16). Det som dock framgår i flera artiklar är att det är många faktorer som påverkar compliance hos patienten, till exempel kunskapsnivå hos patienten, hur nöjd man är med sin behandling, glömska, hur man upplever sig må med mera, man har även försökt utveckla metoder för att försöka bedöma objektivt hur hög compliance är till behandlingsordinationer (17). Om man ser på definitionerna så använd bland annat ordboksdefinitionen i vissa studier, denna säger att compliance är förmågan att lyda en uppmaning, önskan eller ett förslag (15). En annan definition som används är att compliance är den grad till vilken patienten följer vårdgivarens råd och godtar behandlingen (18). I den nefrologiska forskningen har compliance använts på samma sätt i decennier och där innebär det att patienten strikt följer givna ordinationer rörande både mediciner, diet och vätskerestriktioner (19,20,21).

Adherence som är nästa steg i utvecklingen inom efterföljsamhetsforskningen definieras också på lite olika sätt i olika studier, adherence kommer ursprungligen från det latinska ordet adhaerere som betyder att hålla fast vid, hålla nära eller bevara konstant (14). En definition av adherence är i vilken utsträckning patientens beteende överensstämmer med gällande rekommendationer från vårdgivare (18,21,22,23), andra definitioner man finner i litteraturen är bland annat i vilken utsträckning patienten följer instruktioner, ett samarbete för att uppnå gemensamt uppsatta mål, en relation med frivilligt samarbete mellan patient och vårdgivare (24). Det som alltså framförallt skiljer adherence från compliance är att man i begreppet adherence försöker lägga mer betoning på att patienten har en större valfrihet att följa de givna ordinationerna eller ej, med andra ord skall ordinationer inte tolkas som order utan mer som rekommendationer och man skall försöka nå en överenskommelse runt behandlingen (21). Även för adherence har man försökt utveckla objektiva mätverktyg i form av skattningsinstrument, hur väl dessa fungerar är dock ännu en aning oklart (25).

Det senaste tillskottet i ämnet är Concordance som är ett relativt nytt begrepp. Detta kan översättas till det svenska ordet samsyn. Detta begrepp har tillkommit genom att man har

försökt bredda efterföljsamhetsforskningen ytterliggare för att i ännu högre grad understyrka att det man vill uppnå är en kommunikation mellan vårdgivare och patient där man genom förhandling skall enas om en behandlingsstrategi som mer eller mindre är patientens beslut. Detta skulle medföra att alla beslut kring behandlingens genomförande och dess mål är upp till patienten att ta efter att ha fått alla fakta av relevans presenterade för sig (14,18,21). Termen concordance introducerades så sent som 1997 av The Royal Pharmaceutical Society of Great Britain och är framtaget av en multidisciplinär grupp bestående av vårdgivare, akademiker och personer ur den farmaceutiska världen. Original definitionen som denna grupp kom fram till lyder som följer på engelska. ”Concordance is based on the notion that the work of the prescriber and patient in the consultation is a negotiation between equals and the aim is therefore a therapeutic alliance between them. This alliance, may, in the end, include an agreement to differ. Its strength lies in a new assumption of respect for the patient’s agenda and the creation of openness in the relationship, so that both doctor and patient together can proceed on the basis of reality and not of misunderstanding, distrust and concealment” (26 s.852). En kortfattad översättning av detta till svenska blir att concordance baseras på föreställningen att konsultationen mellan förskrivare och patient är en förhandling mellan jämlikar och målet blir därför att uppnå en terapeutisk allians dem emellan. Denna allians kan innebära att man i slutändan kommer överens om att ha olika åsikt. Styrkan i detta ligger i att man har en ny, ökad, respekt för patientens agenda och man skapar en ny öppenhet i förhållandet mellan förskrivare och patient där man kan gå vidare utan missförstånd, misstro och hemligheter. Detta var den ursprungliga definitionen men även i detta fall har det förekommit flera variationer på hur man använder begreppet i litteraturen (18,26). Dessutom har definitionen med tiden vidgats från att framförallt innefatta kommunikationen mellan förskrivaren och patienten till att ta med även patient support av andra slag för att följa ordinationer som till exempel sköterskebesök med medicindelning och dylikt (21). I viss litteratur förekommer också benämningen ”negotiated care” som är att jämföra med concordance om man granskar definitionerna och beskrivningarna av dessa två begrepp (27).

Begreppens inbördes relation

Utifrån hur begreppen definieras i litteraturen så ser man att compliance lägger mer ansvar hos patienten eftersom det vanligen definieras på ett sätt som innebär att förskrivaren ordinerar en behandling som patienten skall följa. Det innehåller inga öppningar för

diskussion kring behandlingen. Adherence däremot tar mer hänsyn till patientens åsikt och anses relatera till att främja ett beteende hos patienten som medför att denne sluter sig till den överenskomna behandlingsstrategin. Slutligen har vi concordance som är ett betydligt mer komplext begrepp som skall i ännu högre grad ta patientens åsikter i beaktande och medföra att man skall förhandla sig fram till en strategi som är på patientens villkor (14,21,26,28). I studier som syftar till att se hur väl patienter faktiskt följer de rekommendationer som vårdgivaren ger ser man dock ofta att dessa begrepp används felaktigt, i många studier används de mer eller mindre som synonyma begrepp vilket inte är korrekt och i andra studier är de tolkade på ett sätt som inte överensstämmer med de ursprungliga definitionerna (14,28).

Begreppens användande i njurmedicinsk följsamhetsforskning

Genomgången av de inkluderade artiklarna visade att begreppen även i följsamhetsforskningen inom njurmedicinen används med otydliga definitioner och utan stringens (17,18). De är ofta använda för att studera hur väl patienten följer vårdgivarens rekommendationer men man har inom njurmedicinsk följsamhetsforskning inte bedrivit någon egen forskning med syftet att utveckla dessa begrepp utan grundar sin forskning från någon av de tidigare antagna definitionerna. Man ser också att det begrepp som är mest använt är compliance (18,24,27), vilket i den njurmedicinska forskningen använts i decennier, i sin ursprungliga form där det strikt undersöker hur väl patienten efterlever givna ordinationer rörande alla delar av sin behandling. Man kan dock se att det även inom nefrologin börjar gå mer mot användandet av begreppet adherence.

Diskussion

Studiens huvudresultat

Resultatet visar att det saknas entydiga definitioner av begreppen. Dessutom råder en viss begreppsförvirring där man i vissa studier använder begreppen som synonymer trots att de enligt de flesta definitioner inte är det. Sammantaget gör detta att det blir svårvärderat hur man skall använda resultaten i utförda studier med dessa begrepp som mätpunkter och det

leder dessutom till svårigheter i jämförelser mellan olika studier. En annan slutsats i denna litteraturstudie är att compliance anses en aning förlegat och att adherence är det man framförallt använder idag medans concordance tycks vara på frammarsch.

Sammanfattningsvis kan man säga att det krävs mer forskning på området för att finna konsensus i nomenklaturen så att studier som utförs kan värderas och jämföras mot varandra. Detta gäller både generellt och inom den njurmedicinska följsamhetsforskningen.

Resultatdiskussion

I likhet med andra artiklar har resultatet i denna litteraturstudie visat att det inte finns någon konsensus kring nomenklaturen inom följsamhetsforskningen (15,16,22,26). Begreppen används olika i olika studier och dessutom är det inte helt ovanligt förekommande att de används mer eller mindre som synonymer, vilket om man studerar de ursprungliga definitioner som finns är fel (6,19). Det finns relativt tydliga definitioner av alla tre begreppen i litteraturen från början (14,18,21,26) men av någon anledning har man ändå i vissa studier valt att göra modifikationer i dessa definitioner. Denna litteraturgenomgång presenterar de vanligaste definitionerna av de tre studerade termerna på ett kortfattat sätt. Att ett begrepp som funnits länge, vilket är fallet med compliance, har krävt en viss modifiering genom åren är väl relativt naturligt. Att de nyare begreppen adherence och framför allt concordance, som är en i forskningssammanhang modern term som myntades så sent som 1997, har ändrat definitionen är något mer märkligt. Det är också ett stort problem att dessa ändringar av begreppen inte är allmänt vedertagna utan olika författare har olika syn på hur begreppen skall användas.

Denna studie har dock försökt åskådliggöra de mest accepterade definitionerna av begreppen på ett överskådligt och kortfattat sätt. Fokus har lagts på att visa på de likheter och skillnader som finns mellan de olika definitionerna av begreppen samt påvisa vilken relation de olika begreppen har till varandra och även kortfattat beröra de olika begreppens ursprung och utveckling. En viktig slutsats i denna studie är också att det i klinisk vardag vanligast förekommande begreppet i Sverige, compliance, i de flesta artiklar anses något förlegat och stigmatiserat på grund av den skuldbeläggande underton som finns i uttrycket. Man anser generellt att adherence och concordance är bättre termer att använda. Intressant är också att concordance, som är det nyaste uttrycket, av många författare tycks anses vara ett bra begrepp som ger patienten mycket inflytande trots att detta begrepp är väldigt lite studerat och

värderat. Det innehåller även en del antaganden som inte alltid är helt korrekta, som till exempel att patienten vill vara den som tar beslut kring sin behandling. I en del fall föredrar patienten att läkaren talar om hur behandlingsplanen läggs upp och vad som förväntas av denne (29).

Om man tar dessa olika presenterade resultat i beaktande tycks det i dagsläget mest användbara begreppet vara adherence, detta eftersom denna term tar stor hänsyn till patientens åsikt och strävar efter att behandlingen skall genomföras enligt en strategi som patient och vårdgivare gemensamt anslutit sig till. Compliance däremot fråntar patienten all autonomi och blir mer ett beordrande uttryck där patienten förutsätts följa givna ordinationer utan att ifrågasätta och om så inte är fallet ligger all skuld hos patienten, detta leder till en ojämlig situation som inte främjar någon part och som ökar risken för att patienten ej skall vara motiverad att delta i behandlingen. Det senaste begreppet concordance är i sin tur för lite studerat och använt för att kunna bli det starkast gällande begreppet inom området (30). Det har dessutom, vilket redan nämnts, en del andra begränsande faktorer inom sin definition och tillika är det ett mycket komplex uttryck.

Metoddiskussion

Denna studie genomfördes som en litteraturstudie där artiklar söktes ur fyra databaser som alla är av erkänt hög kvalitet och med ett mycket stort antal publicerade artiklar. Sökningen genomfördes genom att man sökte och inkluderade artiklar innehållande minst två av fyra valda nyckelord. Dessa nyckelord är alla välanvända inom omvårdnadsforskningen och inom medicinsk forskning. För att inkluderas i studien krävdes att artiklarna var skrivna mellan 1999 och 2009 på antingen svenska eller engelska.

En möjlig nackdel med den tidsmässiga begränsningen av artikelsökningen kan vara att det sannolikt finns relativt mycket material publicerat inom detta område innan 1999 och med tanke på att studien har syftat till att klargöra definitionerna av dessa begrepp samt dess utveckling är det möjligt att en del av detta äldre material hade kunnat bidra med vis information av intresse (11). Dock krävs en viss begränsning i sökkriterier för att få en aktuell bild av forskningsläget inom området och många av de inkluderade studierna har en bra historisk beskrivning av hur begreppen har utvecklats och hur dess definitioner har förändrats. Däremot får man anse att risken att det publicerats många artiklar efter december 2009 som

skulle påverka studiens resultat är mycket liten vilket innebär att den mest aktuella forskningen på området är välrepresenterad.

Artiklarna som inkluderats är också begränsade till att vara författade på engelska eller svenska av den enkla anledningen att författaren endast behärskar dessa språk, detta kan i viss mån riskera att man missar någon relevant artikel men sannolikheten får betraktas som låg, då artiklar på andra språk men med engelska abstracts ändå fanns med vid den första genomläsningen av abstracts och enligt författarens åsikt fanns ingen artikel vars abstract hade räckt för inklusion i denna studie även om dessa artiklar varit skrivna på något av inklusionsspråken.

Man kan också ha vissa synpunkter på hur sökorden användes i denna studie, de var ganska allmänna sökord som inte specifikt riktade sig mot att finna artiklar relaterade till omvårdnadsforskning eller efterföljsamhetsforskning. Detta renderade ett stort antal träffar som inte kunde exkluderas i studien vilket innebär en substantiell del extraarbete för att sortera ut de användbara artiklarna. Detta torde dock inte ha någon inverkan på studiens resultat men har däremot inneburit ett större manuellt arbete för att identifiera användbara artiklar. Dessutom medför det stora antalet träffar primärt att materialet i studien är relativt heltäckande, sannolikt hade en del av de inkluderade artiklarna gått förlorade om sökkriterierna varit mer specificerade mot omvårdnad eller efterföljsamhetsforskning.

En ytterligare begränsande faktor i denna litteraturgenomgång var att den utfördes av en ensam författare, detta medför en viss risk för feltolkningar vid genomläsningen och analysen av de utvärderade artiklarna då man inte kunnat diskutera dessa artiklars innehåll, utan all tolkning och analys har varit beroende på författarens uppfattning av det genomgångna materialet. Detta medför också en viss risk att resultatet i studien förlorar något i objektivitet och färgas av författarens tidigare erfarenheter. En fördel med att studien är skriven av en ensam författare är dock att allt material är tolkat och bedömt på samma sätt utan risk för missförstånd mellan olika personer vid tolkningen av materialet (11).

Slutsats

Denna litteraturstudie pekar på att det finns en del brister i forskningen kring patientens efterföljsamhet till givna ordinationer av vårdgivare. Det saknas tydliga definitioner av begreppen som används inom ämnet och även om man skulle enas om att använda de

definitioner som är mest objektiva och beskrivande samt vanligast så tolkas dessa olika av olika författare. I en del artiklar använd till och med begreppen som utbytbara synonymer vilket man ändå får anse vara helt fastställt att de inte är. Med andra ord finns ett stort behov inom denna forskningsgren att införa ett paradigms arbete utifrån där man använder fastställda, tydliga definitioner av de begrepp som skall beskrivas. Dessutom vore det en stor fördel om man enades inom forskarvärlden att använda bara en term, vilken enligt författares mening lämpligen skulle vara adherence då denna är allmänt spridd, inte lika stigmatiserad som compliance, tar stor hänsyn till patientens autonomi och är mer lättdefinierad samt mindre komplex än concordance.

Allmän diskussion

Det finns ett behov av ytterligare arbete på området för att renodla definitionerna av dessa begrepp samt samla forskarvärlden till en konsensus kring nomenklaturen i efterföljsamhetsforskningen. Detta är ett viktigt och intressant område som kan bidra till att förbättra omvårdnaden av framförallt de som lider av någon sjukdom som leder till komplicerade behandlingar.

Om man enades om ett begrepp med en entydig definition skulle detta dessutom avsevärt underlätta utvecklingen av ett objektiva mätverktyg för att värdera detta begrepp i olika kontexter vilket skulle underlätta jämförelser mellan olika studier och olika interventioner för att förbättra kommunikationen mellan vårdpersonal och patient samt behandlingsresultaten och efterföljsamheten till de rekommendationer och behandlingsstrategier som vårdpersonal och patienter enas kring.

Referenser

1. Kaveh K., Kimmel P. L., Compliance in Hemodialysis Patients: Multidimensional Measures in Search of a Gold Standard, *Am J Kidney Dis.* 2001; Feb., No 2: 244-66.
2. Mallik N. P., Gokal R., Haemodialysis, *The Lancet* 1999; Feb. 27: 737-42
3. Bra Böckers Läkarlexikon, vol. 3 1993.
4. Sand O., Sjaastad Ø. V., Haug E., *Människans Fysiologi*, Stockholm; Lieber AB; 2004
5. Gokal R., Mallik N. P., Peritoneal dialysis, *The Lancet*, 1999; 6 march, 823-28
6. Bell J. S., Airaksinen M. S., Lyles A., Chen T., F., Aslani P., Concordance is not synonymous with compliance or adherence, *Br J Clin Pharmacol* 2007; 64:5, 710
7. Gheith O., A., El-Saadany S., A., Donia S., A., A., Salem Y., M., Compliance of kidney transplant patients to the recommended lifestyle behaviours: Single centre experience, *Int J Nurs Pract.* 2008;14: 398-407
8. Williams A. F., Manias E., Walker R., The role of irrational thought in medicine adherence: people with diabetic kidney disease, *J Adv Nurs.* 65(10): 2101-2117
9. Falk M., Skulden för dålig följsamhet kan inte läggas bara på patienten, *Läkartidningen* Nr 25: 2832-2833
10. Mårtensson G., Föreläsningsblad Forskningsmetodik: 2008-01-22.
11. Forsberg C., Wengström Y., *Att göra systematiska litteraturstudier; Första utgåvan*, Stockholm; Natur och Kultur; 2003.

12. Polit T. F., Beck C. T., Nursing Research Principles and methods, Lippincott Williams & Wilkins, 2004; Seventh Edition.
13. World Medical Association Declaration Of Helsinki: Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects, 1964.
14. Aronson J. K., Editors' view Compliance, concordance, adherence, Br J Clin Pharmacol 2007; 63:4: 383-384
15. McCarthy A., Cook P. S., Fairweather C., Shaban R., Martin-McDonald K., Compliance in peritoneal dialysis: A qualitative study of renal nurses, Int J Nurs Pract. 2009; 15: 219-226
16. Leggat Jr J., E., Adherence with Dialysis: A Focus on Mortality Risk, Semin Dial. 2005; No 2 (march-april): 137-141
17. Barnett T., Yoong T. L., Pinikahana J., Si-Yen T., Fluid compliance among patients having haemodialysis: can an educational programme make a difference? J Adv Nurs. 2007; 61(3): 300-306
18. Cushing A., Metcalfe R., Optimizing medicines management: From compliance to concordance, Ther Clin Risk Manag. 2007; 3(6): 1047-1058
19. Richard C. J., Self-Care Management in Adults Undergoing Hemodialysis, 2006, Nephrol Nurs J. No. 4 July-August: 387-394
20. Bleyer A. J., Hylander B., Sudo H., Nomoto Y, de la Torre E., Chen R. A., et al., An international Study of Patient Compliance With Hemodialysis, JAMA 1999; April 7 No. 13: 1211-1213
21. Horne R., Compliance, Adherence, and Concordance: Implications for Asthma Treatment, Chest 2006; July: 65S-72S

22. Pruijm M., Maillard M. P., Burnier M., Patient adherence and the choice of antihypertensive drugs: focus on lercanidipine, *Vasc Health Risk Manag.* 2008; 4(6): 1159-1166
23. Kara B., Caglar K., Kilic S., Nonadherence With Diet and Fluid Restrictions and Perceived Social Support in Patients Receiving Hemodialysis, *JNurs Scholarsh.* 2007; 39:3: 243-248
24. Bissonnette J. M., Adherence : a concept analysis, *J Adv Nurs.* 2008; 63(6): 634-643
25. Zelikovsky N., Schast A. P., Eliciting Accurate Reports of Adherence in a Clinical Interview: Development of the Medical Adherence Measure, *Pediatr Nurs.* March-April, 2008; No. 2: 141-146
26. Bissell P. May C. R., Noyce P. R., From compliance to concordance: barriers to accomplishing a re-framed model of health care interactions, *Soc Sci Med.* 2004; 58: 851-862
27. Quan L., Xu Y., Luo S., Wang L., LeBlanc D., Wang T., Negotiated care improves fluid status in diabetic peritoneal dialysis patients, *Perit Dial Int.* 2005; 95-100
28. Kammerer J., Garry G., Hartigan M., Carter B., Erlich L., Adherence in patients on dialysis: Strategies for success, *Nephrol Nurs J.* 2007; Sept-oct. No. 5: 479-86
29. Aronson J. K., Time to abandon the term "patient concordance", *Br J Clin Pharmacol.* 2007; 64:5: 711-713
30. Williams A., Manias E., Walker R., Interventions to improve medication adherence in people with multiple chronic conditions: a systematic review, *J Adv Nurs.* 2008; 63(2): 132-143